Жазушы Кәмел Жүністегі - 80 жаста

ҰЛТ ЖОҚШЫСЫН КІМ ІЗДЕЙДІ?

Шөліркеген рух пен сусаған жанымызды алдарқатар не бар деп сөрелерге телміреміз. Кейде қуанып, көбінесе мұңайып қайтамыз. Сондай бір сапардың барысында (2017 жыпы күзде) қолыма бір кітап тиді, жақында шыққан, авторының аты-жөнін әр жерден еміс-еміс естігенмін, бірақ шығармаларын оқымаппын. Парақ-тап көріп едім, тәп-тәуір дүниеге ұқсайды, жаздырып алдым.

Үйге әкеліп оқи бастағам, тынысым кеңіп сала берді. Бар екен ғой азаматтар әлі де! Әр кейіпкерінің бойынан аңқып қоя берген ұлттық рух, қазақи діл, риясыз аппақ пейіл соңғы кездері әлсін-әлсін көңілімді тұтып қала беретін жалған мәдениет пен әлжуаз әдебиеттің, өлімсіреген өнер туындыларының санамды сарсытқан сасық иісі мен қолқамды қапқан қоңырсық қолаңсасын зәмзәм суындай шайып өтті. Мен ешкімді мақтамайтын адаммын, жақсы шығарма жазып па - өзі де солай болуы керек, нашар жазғанша қағазды былғамай-ақ қойсын! Бұл жерде мәселе басқада - мен автордың өмірге, тарихқа, өткеніміз бен бүгінімізге, болашағымызға деген көзқарасына, дүниетанымына тәнті болдым.

Ал, мына кітапты оқығанда халқымызды - маңдайының бағы бес елі, соры одан да қалың қайран қазағымды менен де артық сүйетін адам бар екен-ау деп қуанғаннан талып түсе жаздадым. Әр парағы туған елге, халыққа, отанға, қарапайым адамдарға деген сүйіспеншілікке толып тұр. Эсселерінің көркемдігі әңгіме-хикаяттарынан артық. Балағынан шұлғауы шұбатылып жүре беретін аңғал да оралымсыз халқымыздың келеңсіз қылықтарына, соның өзі неден, қайдан шықты, себебі қандай, бастауын қайдан алып жатыр, осындай қырсыздыққа жол берген кім, істеп жүрген қайсысы, сондағы мақсаттары не - бәрі-бәрін алақанға салып бергендей көз алдыңа тізіп шығады.

Ия, нені ғана жоғалтпадық біз! Бірлігімізден айырылып едік, ірілігіміз қоса кетті. Ердің құнын екі ауыз сөзбен шешкен, ешкімді бостандықтан айырмаған, түрме салмаған, зындан қазбаған, сонда да тентек-телісін тезге сала білген, әркімді шыққан тегі бойынша емес, бойындағы қасиетіне қарап бағалаған текті халық темір ноқтаға өз еркімен басын сұғып, отаршының тепкісіне түскен соң көп ұзамай тегеуірінінен айырылды. Елдігіміз көзден бұл-бұл ұшты. Намысын күнкөріске айырбастап, арлы өлімнен абыройсыз тірлікті артық көрген қуыс кеуде, шірік өзек атқамінерлер ендігі ерлік есерлікпен тең деп тауып, "Арыстан айға шауып мерт болыпты", "Аяз би әліңді біл, құмырсқа жолыңды біл", "Өлі арыстаннан тірі тышқан артық" деген секілді жер бетінен біржола жойылып кету қатері төніп, ұрпақ таратар еркек кіндік қалмау қаупі туғанда айтылатын мақал-мәтелдерді орынды-орынсыз қолданып, талай боздақты бағдарынан айырып, бағытынан адастырды. Сүттей ұйып отырған ел едік, өзінің іштей ірігені аздай, өзгені де шірітіп тынбақ болған отаршы көршіміздің озбырлары қаймағымызды сыпырып, сонымен ғана шектелмей, сепаратор-ға тартып нәрімізді сығып алды, құнарсыз көк суымызды ғана қалдырды. Дегенмен, "жақсыдан жаман туса да, жаманнан жақсы туса да тарт-пай қоймас негізге" деп бекер айтылмапты, асылдың көзі, алмастың сынығы дерлік, өзінен бұрын халқының қамын ойлайтын, ел үшін туған ерлер әредік болса да дүниеге келіп тұрыпты.

Ия, нені ғана жоғалтпадық біз! Бірлігімізден айырылып едік, ірілігіміз қоса кетті. Ердің құнын екі ауыз сөзбен шешкен, ешкімді бостандықтан айырмаған, түрме салмаған, зындан қазбаған, сонда да тентек-телісін тезге сала білген, әркімді шыққан тегі бойынша емес, бойындағы қасиетіне қарап бағалаған текті халық темір ноқтаға өз еркімен басын сұғып, отаршының тепкісіне түскен соң көп ұзамай тегеуірінінен айырылды. Елдігіміз көзден бұл-бұл ұшты. Намысын күнкөріске айырбастап, арлы өлімнен абыройсыз тірлікті артық көрген қуыс кеуде, шірік өзек атқамінерлер ендігі ерлік есерлікпен тең деп тауып, "Арыстан айға шауып мерт болыпты", "Аяз би әліңді біл, құмырсқа жолыңды біл", "Өлі арыстаннан тірі тышқан артық" деген секілді жер бетінен біржола жойылып кету қатері төніп, ұрпақ таратар еркек кіндік қалмау қаупі туғанда айтылатын мақал-мәтелдерді орынды-орынсыз қолданып, талай боздақты бағдарынан айырып, бағытынан адастырды. Сүттей ұйып отырған ел едік, өзінің іштей ірігені аздай, өзгені де шірітіп тынбақ болған отаршы көршіміздің озбырлары қаймағымызды сыпырып, сонымен ғана шектелмей, сепаратор-ға тартып нәрімізді сығып алды, құнарсыз көк суымызды ғана қалдырды. Дегенмен, "жақсыдан жаман туса да, жаманнан жақсы туса да тарт-пай қоймас негізге" деп бекер айтылмапты, асылдың көзі, алмастың сынығы дерлік, өзінен бұрын халқының қамын ойлайтын, ел үшін туған ерлер әредік болса да дүниеге келіп тұрыпты.

Алайда, жасы жиырма екіге енді ілінген жас жігіт желдірмеге желікпей, елірмеге елікпей, жабуын өзгертіп, жазуын алмастырғаны болмаса қоғамдық құрылыстың бұл формасы да сол баяғы отаршылдықтың бір түрі екенін шыбын жаны шырқырай жариялап, жалпақ елге жар салудан айбынған жоқ. Бұл қалай? Бүкіл Жер шары, күллі адамзат бата алмаған Сәбет Одағы деген қанқұйлы құбыжыққа қаймықпай қарсы шығуға қасындағы қандыкөйлек серігі, ЕСЕП партиясын бірге құрып, түрмеге де бірге айдалған жан досы Зейнолла Игілікұлы екеуін итермелеген не нәрсе? Нендей күш?

Ия, нені ғана жоғалтпадық біз! Бірлігімізден айырылып едік, ірілігіміз қоса кетті. Ердің құнын екі ауыз сөзбен шешкен, ешкімді бостандықтан айырмаған, түрме салмаған, зындан қазбаған, сонда да тентек-телісін тезге сала білген, әркімді шыққан тегі бойынша емес, бойындағы қасиетіне қарап бағалаған текті халық темір ноқтаға өз еркімен басын сұғып, отаршының тепкісіне түскен соң көп ұзамай тегеуірінінен айырылды. Елдігіміз көзден бұл-бұл ұшты. Намысын күнкөріске айырбастап, арлы өлімнен абыройсыз тірлікті артық көрген қуыс кеуде, шірік өзек атқамінерлер ендігі ерлік есерлікпен тең деп тауып, "Арыстан айға шауып мерт болыпты", "Аяз би әліңді біл, құмырсқа жолыңды біл", "Өлі арыстаннан тірі тышқан артық" деген секілді жер бетінен біржола жойылып кету қатері төніп, ұрпақ таратар еркек кіндік қалмау қаупі туғанда айтылатын мақал-мәтелдерді орынды-орынсыз қолданып, талай боздақты бағдарынан айырып, бағытынан адастырды. Сүттей ұйып отырған ел едік, өзінің іштей ірігені аздай, өзгені де шірітіп тынбақ болған отаршы көршіміздің озбырлары қаймағымызды сыпырып, сонымен ғана шектелмей, сепаратор-ға тартып нәрімізді сығып алды, құнарсыз көк суымызды ғана қалдырды. Дегенмен, "жақсыдан жаман туса да, жаманнан жақсы туса да тарт-пай қоймас негізге" деп бекер айтылмапты, асылдың көзі, алмастың сынығы дерлік, өзінен бұрын халқының қамын ойлайтын, ел үшін туған ерлер әредік болса да дүниеге келіп тұрыпты.

«құнтсыздығына, барды бағалай білмейтін шашпалығына шын көңілімен жаны ауырудың не екеніне нақ осы деректі жазбалардан көз жеткізуге болады. Бәрі де кун сайын көріп, куә болып, түңіліп, амалдың жоғы-ай деп санымызды соғып жүген жәйттер. Бірақ біз көреміз де қоямыз, налимыз, кіжінеміз, ақыр аяғында бәріне басшылар кінәлі, соларды жазалау керек, бұл біздің қолымыздан келмейтін тірлік деп қоя саламыз. (Айта қалсаң сөзіннің, бара қалсаң өзіннің қара бақырлық құның жоқ, түкке тұрғысыз сорлы екеніңді аратұра болса да мойындап қойған артық етпейді, негізі). Ал біздің авторымыз, керісінше, ешкімді жазғырмайды, ешкімді айыптамайды, неге бұлай деп көзін ақитпайды, бұл кемшілікті қашан түзейсің деп дікеңдемейді. Ненің жоғалып бара жатқанын, неден айырылғалы тұрғанымызды ғана айтып береді. Оны да бетіне басып, көзіне шұқып, жер-жебіріне жетіп емес, жанарынан жасы сорғалап, жүрегі езіліп тұрып баяндайды. Және

Солардың бірі және бірегейі - 32-нің аштығында қырылып қалған қандастарымыздың сүйегі әлі толық жиналып болмаған қасиетті даламызды тың игеру деген сылтаумен ойран-топырға айналдырған, түпкі мақсаты жергілікті халықты туған жерден біржола бездіріп жіберу болған Орталықтың жәдігөй саясатына сонау 1961 жылы, қылышынан қан тамған коммунистік империяның кәріне ілігіп қаламын-ау деп қаймықпастан қарсы шығып, жиырма екі жасында ЕСЕП - Елін Сүйген Ерлер Партиясын құрған, бір жылдан кейін КГБ-ның шеңгеліне ілініп, сотталып кете барған Нар Қазақ - Кәмел Жүністегі. Өз басым Кәмел ағамыздың ерлігін қазақтың соңғы ханы, келер ұрпақтың намысын жану үшін өзінің ғана емес, бүкіл туған-туыс, бала-шаға. немере-шөбересінің бүгіні мен ертеңін бәйгеге тігіп, құрбандыққа шалудан тайынбаған Кенесары Қасымұлының қаһармандығымен қатар қояр едім. Назар салыңыздар - "Жас тұлпар" ұйымы әлі құрылма-

Ол - еліне, халқына. қазағына деген шынайы махаббат, тал бойына ананың ақ сүтімен сіңген, әкенің аялы алақаны ның қызуымен дарыған перзентпк бо рыш. Қазақтың ержүрек ұлы КГБ ның қапасында төрт жыл отырған кезде де халқына қызмет етуден басқаны ойламапты. Бір сөзге келместен атып тастауы мүмкін екенін біле тұра күзетшілерден жасырынып, таңертең ауыр жұмыс күтіп тұрғанын ескерместен барактың төбесіне көтеріліп, түнімен аспандағы жұлдыздарды бақылап, олардың қазақша атауын тугендейтін. Құдайдан үміті бар, күндердің күнінде өз қолымыз өз аузымызға жетіп, өз тілімізді еркін дамытатын уақыт келеді, сол кезде пайдаға асады деп сенетін. Кесімді мерзімін өтеп келген соң да тыныш өмір сүре алмады, КГБ-ның жендеттері мен жалдаптары түртпектеуін, арандатуын жалғастыра берді. Бірақ, қанша тырысса да Кәмел ағамызды өмірге құштарлықтан, сұлулыққа іңкәрліктен. адамдық мұраттарға адал-

ның да журегін тілгілеп өтеді. Бұл - "Соңғы абыз" романы Атақ даңқы әлемді айбындырған Алтын Орданыің таиғына өз қолымен отырғызған Ақсақ Темір Көреген жорыққа кеткенде ар тында қалған елін шауып, жақсыпыққа жамандық жасаудан арланбаған пасық, талай мәрте елден қуылса да дәмесін үзбей, дұшпан әскерін бастап келіп өз елін өзі сан қайтара шапқан, сөйтіп кеше ғана табанында жатқан қас жауының күшейіп кетуіне жол ашқан жетесіз хан Тоқтамыс пен оның өзінен еткен санасыз, таққа таласып бірін-бірі қырудан басқаны білмеген топас ұлдарынан елімді қорғаймын деп арпалысқан, халықтың өзі "Ел қамын жеген Едіге" деп атап кеткен Ұлыстың ұлы биі туралы нақты деректерге сүйеніп жазылған "Едіге" романында халқына алғаусыз қызмет етудің үлгісін көрсеткен алаш перзентінің тұлғасы жарқырата суреттелген.

Ағамыздың төрт кітабын бірінен соң бірін бас алмай оқып шықтым. Оқыдым

рын сұраған адам бол-ған-болмағанын білгім келген. Сұрамапты. Аспан денелерінің қазақша атаулары ешкімге керек емес екен Біз мектепте оқыған кез де Астрономия деген сабақ жүретін қазир... Бағдарламадан алып тастаған шығар, бұл күндері ештеңеге таң қалуға болмайды

Сыйлықты қоя тұрайық, оған басқалардың кітаптары көбірек лайықты болуы мүмкін. Ау, бізде - егемен еліміздe "Халық қаһарманы" деген атақ бар емес пе? Сол егемендікті жақындата тусу ушін ағамыздың сіңірген еңбегі осы атаққа ұсынуға татымай ма? Әлде оған да таласатын талапкерлер табыла ма? Табылса айтыңыздар. Тек қаһармандық дегеннің не екенін ұмытып қалып, басқа бірдеңемен шатастырып алмасақ болды. Неше түрлі «трендтер мен брендтер» қаптап кеткен қазіргі жағдайда бұл да ғажап емес...

Нұрлан ҚАМИ,
жазушы, драматург.

Шет шұғыласы.- 2019.- 10 қаңтарп (№2).- 5 б.